

MANAGEMENT I LIBERALISMENS ANDA

SVEN RYDENFELDT

1968-vänsterns kritik av kapitalismen och privata företag grundade sig delvis i den själlösa syn som företagare hade på de anställda. De nya managementidealen tar till skillnad från då fasta på människans behov av delaktighet och skapar en ny arbetsmiljö. Är grunden därmed också lagd för socialismens undergång även i västvärlden?

Under hela 1800-talet och ett gott stycke in på 1900-talet var företagarna en privilegierad grupp i ohelig allians med de politiska makthavarna. Det innebar bland annat att deras makt över de anställda var stor, och eftersom all makt frestar till missbruk, utnyttjade de ofta sitt övertag på ett hänsynslöst sätt. Arbetarna upplevde sig som rättlösa och kom i många fall att hata både sina arbetsgivare och det kapitalistiska systemet.

Ur dessa känslor växte både den socialistiska drömmen om ett rättvist och klasslöst samhälle, och behovet av fackliga sammanslutningar som ett försvar mot arbetsgivarens övermakt. Det skulle vara mycket nyttigt om dagens företagare allvarligt begrunda-

de följande tre teser:

1. Socialism och fackföreningar har företagen fått för sina och fädernas synders skull.

2. Det andliga kapitalet – förtroendekapitalet, som inte syns i boksluten – är den ojämförligt viktigaste av företagets tillgångar.

3. En yrkesgrupp som inte uppför sig så att den vinner uppskattning och förtroende hos allmänheten kommer i ett demokratiskt samhälle ofta att drabbas av fientliga lagar och regleringar.

Sedan denna viktiga historiska bakgrund tecknats, förflyttar vi oss till vårt lyckliga svenska kvartssekel 1945-1970. Sedan krigsårens regleringsväsen avvecklats, fick vi inte bara en fri varumarknad utan också en fri arbetsmarknad (utan så kallad arbetsrättslig lagstiftning). Och tack var dessa för privat näringsliv omistliga friheter kunde företagarnas dolda krafter och kreativitet frigöras och snabbt skapa full sysselsättning. Plus en sådan brist på arbetskraft att även

invandrare omgående fick jobb. De svarade själva för sin försörjning och alla upplevde att de behövdes. Dagens kritiska attityder mot arbetslöshetssamhällets bidragsförsörjda, olyckliga och missanpassade invandrare, var då okända.

Den fulla sysselsättningens lyckliga kvartssekel tog slut 1970 och följdes av en arbetslöshet som på 1990-talet exploderade i massarbetslöshet. En social pest med hårda prövningar för de drabbade som berövas sitt självförtroende, sin mänskliga värdighet och ofta blir så djupt olyckliga att både hälsa och familjerelationer allvarligt skadas.

Till synes hade företagarna skött sig utomordentligt väl under nämnda kvartssekel genom att skapa den fulla sysselsättningen som är något av en önskedröm i alla samhällen. Hur kan man mot den bakgrunden förklara att nämnda period slutar med 1968 års ungdomsrevolt, ett hatfyllt angrepp mot det kapitalistiska samhället och de privata företagen?

SVEN RYDENFELDT är nationalekonom och professor.

En förklaring till ungdomarnas entusiastiska kamp för socialismen, inklusive marxism och leninism, var givetvis Sovjetunionens avgörande insats för nazismens nedkämpande. En insats som imponerade och som kraftigt höjde socialismens anseende. En annan förklaring var att företagen, trots sina framgångar under perioden 1945-1970, själva omedvetet skapade grogrunden för de fientliga attityderna.

Orsaken var att finna i människouppfattningen, i den syn på de anställda som tog sig uttryck i taylorismens materialistiska managementteori. Våra företag var vid denna tid nerlusade av tidsstudiemän som, utrustade med tidur och tumstockar, närgånget granskade arbetarnas metoder och rörelsescheman. Genom att föreslå vissa "rationella" justeringar kunde de med sina metoder ibland öka den anställdes prestationer med 10-20 procent.

Själlösa robotfigurer

Synen på de anställda som själlösa robotfigurer var givetvis djupt förnedrande för de utsatta, något som förklarar arbetarnas aversion mot dessa studier. Endast materiella ting låter sig mätas. Den anställdes känslor och andliga behov, det viktigaste av allt, lämnades utanför kalkylen.

Sedan 1968 är dock en segerrik revolution på gång som kommer att få världshistoriska konsekvenser. Den materialistiska amerikanska managementteorin har undan för undan ersatts av den andliga japanska. Ett av

människans starkaste behov är att tillhöra en gemenskap, en så kallad primärgrupp. Utanför arbetet framför allt en familj. I yrkeslivet ett arbetslag som gemensamt ansvarar för vissa uppgifter och projekt.

Ett väl fungerande självstyrande arbetslag producerar inte bara en viss vara eller tjänst. Alla strävar mot ett gemensamt mål och använder i denna strävan hela sin kreativa potential till att föreslå förbättringar av produkten. Och till att undan för undan förbättra sina arbetsmetoder.

Att vara uppskattad medlem i ett sådant gäng styrker självkänslan mer än något annat. Man gör sitt allra bästa och är glad och stolt över varje framgång. Chansen att varje morgon kunna gå med glädje till jobbet och kompisarna är en av livets högvinster.

Den nya arbetsmiljön innebär en så radikalt förbättrad livskvalitet för de anställda, att flertalet arbetsgivare skulle upplevt det som en plikt att söka skapa den – även till priset av försämrad produktivitet. Det fantastiska är att nämnda nyordning ökar produktiviteten på ett närmast mirakulöst sätt. Medan tidsstudierna i bästa fall kunde öka prestationerna med 10-20 procent, kan ökningen med den nya arbetsorganisationen uppgå till 100-200 procent.

I vårt land har t ex *SAF-tidningen* gjort sitt bästa för att sprida det nya evangeliet genom att i vart och vartannat nummer publicera solskenshistorier om företag som lyckats med omställningen.

Och sist men inte minst – varje an-

ställd berättar för alla stolt och glad om vilket fantastiskt fint företag hon eller han arbetar i. Något som på ett avgörande sätt förvandlar den privata företagets tidigare badwill till goodwill i den allmänna opinionen. Och därmed öppnar möjligheter för reformer som eliminerar de tusentals fientliga förbud och restriktioner som likt tvångströjor idag hindrar våra privata företagare att utveckla sin potential och klart demonstrera sin överlägsenhet.

Välfärdssocialismens fiasko

Vår offentliga vård, omsorg och skola fungerar som alla socialiserade sektorer dåligt och kommer – så snart fri konkurrens tillåts – att successivt ersättas av privat företagsamhet. En förändring som tidigare hindrats av det privata näringslivets dåliga anseende.

Till samma socialistiska system hör den svenska så kallade generella välfärdsstaten. En av det demokratiska systemets akilleshälar är frestelsen för de politiska partierna att "köpa" röster vid valen genom löften om förmåner och bidrag åt olika grupper. Till en början riktade sig löfterna mot de verkligt nödställda och behövande. Men de utgjorde en minoritet – säg 10 procent av befolkningen – och när det fältet var avbetat, kom samma politik att successivt utsträckas även till grupper som ingen hjälp behövde. Men som tacksamt tog emot erbjudna gåvor och betalade med sina röster vid valen. Politikerna tog över den tidigare privata välgörenheten och framstod som alla goda gåvors

givare. En önskeroll för politiker.

Alla partier kände sig tvingade att delta i konkurrensen och varje val fungerade som en auktion med bud och överbud. Högst bjöd nästan alltid socialdemokraterna, och partiets imponerande framgångar under 1900-talet vittnar om det "rationella" i nämnda politik.

Systemet var ytterst kostsamt och krävde successiva skattehöjningar. När höjningarna till slut stötte mot taket – vi var då världens högst beskattade land – klarade man sig ytterligare några år med hjälp av lånade pengar. Men även här fanns en gräns, och inför en hotande statsbankrutt tvingades s-regeringen 1995–1998 till en sanering av statsfinanserna via radikala besparingsåtgärder.

Lämnats i sticket

Saneringen var i och för sig absolut nödvändig. Men eftersom det regerande partiet som ett av sina ideologiska hjärtebarn slog vakt om det orimligt dyrbara generella välfärdsystemet – där hundratals miljarder fanns att hämta från grupper som ingen hjälp behövde – kom de generella besparingarna att på ett upprörande sätt drabba de allra svagaste och mest hjälpbehövande grupperna.

Dagligen ser, hör och läser vi om nödlidande människor och grupper som på det mest hjärtlösa sätt lämnats i sticket. Det är inte bara en skandal att sådant får ske i ett land som vårt. Det är samtidigt ett vittnesbörd om välfärdssocialismens bankrutt.

Socialdemokraterna har alltid först

och främst slagits för de svagaste i samhället. I alla fall enligt sin sociala retorik och i teorin. Men i praktiken har den socialistiska politiken här som på alla andra områden misslyckats. Borde inte det fiaskot vara en utmaning för borgerligheten och moderaterna? Borde de inte gripa chansen att ta över den roll socialdemokraterna inte klarat av?

Låt oss till sist kasta en blick på den partipolitiska utvecklingen efter 1968. Det enda parti som inte sökte vända kappan efter de nya socialistiska stormvindarna var moderaterna med Gösta Bohman som ledare (1970–1981). Under svårast tänkbara förhållanden tog han inte bara upp den ideologiska kampen. Med entusiastiskt stöd från partiets ungdomsrörelser – plantskolor för blivande liberala politiker – förvandlade han moderatpartiet till ett liberalt parti.

Och sedan folkpartiet förslösat sitt liberala arv genom att söka övertrumfa socialdemokraternas välfärdsocialism blev moderaterna i realiteten det i särklass mest liberala partiet. Märkligt nog belönades Gösta Bohman av väljarna för sin djärva motvallspolitik. När han började var moderaterna det minsta borgerliga partiet. När han slutade det största.

Tyvärr kom efterträdarna inte att förvalta det liberala arvet särskilt väl. Alltför mycket kompromissande och räddhågade socialistiska eftergifter. Vilket förklarar att partiet i fortsättningen kom att stå och stampa på samma 20-procentsnivå som Gösta Bohman uppnått.

Slutsatsen utifrån här presenterat material är att alla odds talar till förmån för ett konsekvent liberalt parti. Socialismens fosterland, den förra världsmakten Sovjetunionen, ligger sedan 1989 i ruiner. Under mer än 70 år hade socialismens idéer där prövats i praktiken. Med minst sagt skrämmande resultat. Samtidigt sprider sig liberalismens idéer om de fria marknadernas överlägsenhet med ljusets hastighet över världen och tränges oemotståndligt in även i socialismens sista stora bastion, Kina.

Vinst för friheten

Och det viktigast av allt – detsamma gäller om demokratin, den konsekventa liberalismen på det politiska området. En oerhörd vinst för friheten och freden, eftersom två demokratiska stater aldrig hittills gått i krig med varandra.

Det privata näringslivet håller tack vare en ny revolutionerande arbetsmiljöteori – som bryter med den syn på anställda som var en bidragande faktor till händelserna 1968 – på att vinna sympatier och uppskattning i den offentliga opinionen som aldrig förr.

Aldrig någonsin har chanserna till framtida triumfer för ett liberalt parti varit större än idag. Men segrar vinner sig inte själva. Djup ideologisk övertygelse och modig och konsekvent kamp är vad som mest av allt krävs. I Gösta Bohman, en kämpe med mod, entusiasm och humor, har moderaterna – och borgerligheten – en förebild att se upp till.